

■ סדרת ניירות עבודה ■

חשיבות התמריצים הכספיים לשיעור תעסוקת הגברים החרדים

כפיר בץ, זאב קריל

תודתנו נתונה לאסף גבע, אליה יכין ולעמיתינו באגף התקציבים של משרד האוצר על הערותיהם המועילות והסיוע בניתוח הנתונים

משרד האוצר, דצמבר 2019

תקציר

בעשורים הקרובים צפוי גידול דמוגרפי משמעותי של האוכלוסייה החרדית שנכון להיום אינה משתלבת בשוק העבודה בצורה מלאה, בעיקר כמותית (הן מבחינת שיעורי התעסוקה והן מבחינת שעות העבודה) אך גם איכותית (כפי שהדבר מתבטא בשכר השעתי). לאור זאת, לבלימה אפשרית בעליית שיעורי התעסוקה של הגברים החרדים, שהתרחשה בפועל החל משנת 2016, צפויות להיות השלכות משמעותיות בטווח הארוך. עבודה זאת מנתחת את חשיבותם של התמריצים הכספיים לתעסוקת גברים חרדים ואת ההשלכות הצפויות של מיתון שיעור תעסוקתם על המשק הישראלי. להלן התובנות העיקריות:

- ללא הגדלת מיצוי התעסוקה – קרי הגדלת שיעור התעסוקה והיקף שעות העבודה - של הגברים החרדים, הפערים בין האוכלוסיות יישארו גדולים מאוד
- לגברים החרדים שאינם בשוק העבודה מיומנויות שאינן נופלות מאלו של המועסקים ולכן לא נראה שמיומנויות נמוכות מהוות חסם עיקרי לעצם ההשתלבות של גברים חרדים נוספים בתעסוקה. עם זאת, ישנם פערים לא מבוטלים בין המיומנויות של גברים חרדים לאלו של יהודים לא חרדים (דבר שגם בא לידי ביטוי בפערים בשכר השעתי) ולשם השתלבות איכותית של הגברים החרדים בשוק העבודה יש לשים דגש גם על חיזוקן
- שינויים בתמריצים הכספיים לעבודה מתואמים עם שיעור התעסוקה של הגברים החרדים
- הכדאיות של אברך חרדי להצטרף לשוק העבודה נמוכה יחסית בשל אובדן משמעותי של הכנסות שמתקבלות מהקהילה ומהמוסדות הממשלתיים. במילים אחרות, ההכנסות מהקהילה ומהמוסדות הממשלתיים הן תמריצים תחליפיים לעבודה ואינם תומכים ביציאה לעבודה
- שני התמריצים השליליים העיקריים לשילוב גברים חרדים בשוק העבודה הם קצבת האברך וסבסוד מעונות היום. תמריץ שלילי נוסף הוא ההנחה בארנונה
- שינוי בתמריצים, כך שיגדילו את ההכנסה למשקי בית בהם שני בני הזוג עובדים (למשל, על ידי הגדלת מס הכנסה שלילי) בהיקף של 1,000 ₪ בחודש ויפחיתו את ההכנסה למשקי שאינם ממצים את פוטנציאל ההשתכרות בסכום דומה, צפוי להעלות את שיעור התעסוקה של גברים חרדים בכ- 9 נקודות אחוז, שהם כ-26 אלפי מועסקים בשנת 2030
- לשינוי מערך ההטבות עשויה להיות השפעה גם על המוטיבציות לרכוש השכלה רלוונטית לשוק העבודה, ומכאן על השכר הפוטנציאלי של הגברים החרדים. עליית השכר הפוטנציאלי עשויה להעלות בתורה את הכדאיות להשתתף בשוק העבודה אך מעבר לכך, לצמצום פערי השכר חשיבות גדולה בטווח הארוך לשיפור הצמיחה הכלכלית

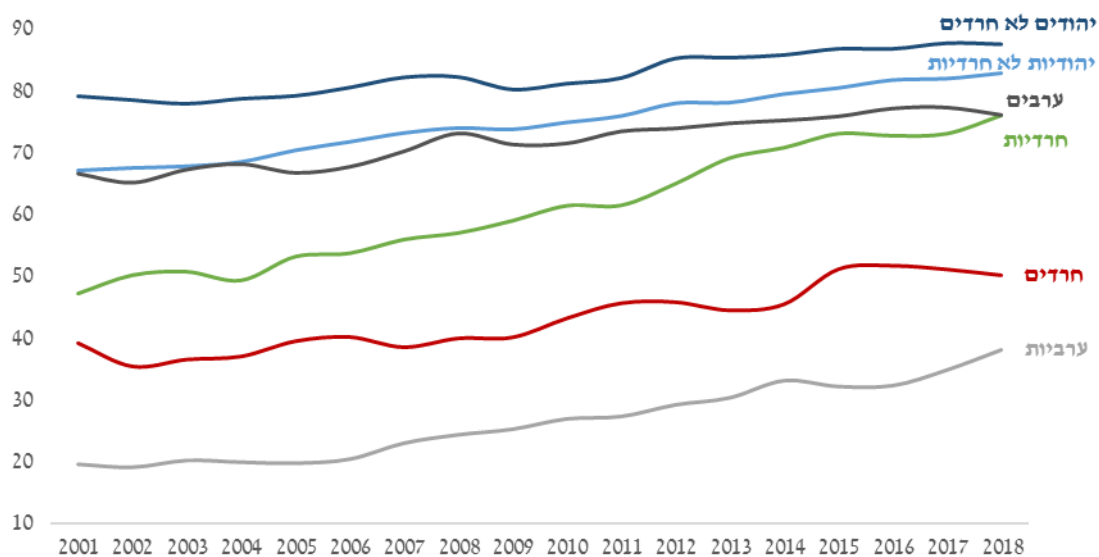
1. רקע כללי

בעשור וחצי האחרונים חלה עלייה מרשימה בשיעור התעסוקה בישראל. בעוד שבשנת 2002 שיעור התעסוקה בישראל, בגילאי העבודה העיקריים (25-64), היה נמוך מממוצע מדינות ה-OECD (66.8 ו-70.4 בהתאמה), בשנת 2018 שיעור התעסוקה בישראל עמד על 77.5 – גבוה בכ-3 נקודות אחוז מממוצע ה-OECD.¹

בין הגורמים לעלייה בשיעור התעסוקה נמנים ההתאוששות מהמיתון החריף ששרר בישראל בתחילת שנות ה-2000, על רקע התפוצצות בועת הדוט-קום ופרוץ האינתיפאדה השנייה; המשך העלייה ארוכת הטווח בשיעורי התעסוקה של נשים; עלייה ברמות ההשכלה; וסדרה של צעדי מדיניות שהגדילו את התמריצים לעבודה.²

העלייה בשיעור התעסוקה התרחשה בקרב כל קבוצות האוכלוסייה (תרשים 1) וכפועל יוצא, יעדי התעסוקה לסך האוכלוסייה שהציבה הממשלה לשנת 2020 הושגו כבר בתחילת שנת 2016. העלייה הייתה בולטת במיוחד בקרב נשים – נשים חרדיות עברו את יעד התעסוקה לשנת 2020 כבר ברבעון השני לשנת 2012; ונשים ערביות צפויות לעמוד ביעד שנקבע להן בשנת 2020 – עליה של 43% ביחס לתקופת המוצא. מנגד, בולט במיוחד הפער השלילי בין שיעור התעסוקה של גברים חרדים בשנת 2018 והיעד שנקבע להם לשנת 2020. (תרשים 2).

תרשים 1: מגמות בשיעור התעסוקה, לפי קבוצות אוכלוסייה ומין, גילאי 25-64

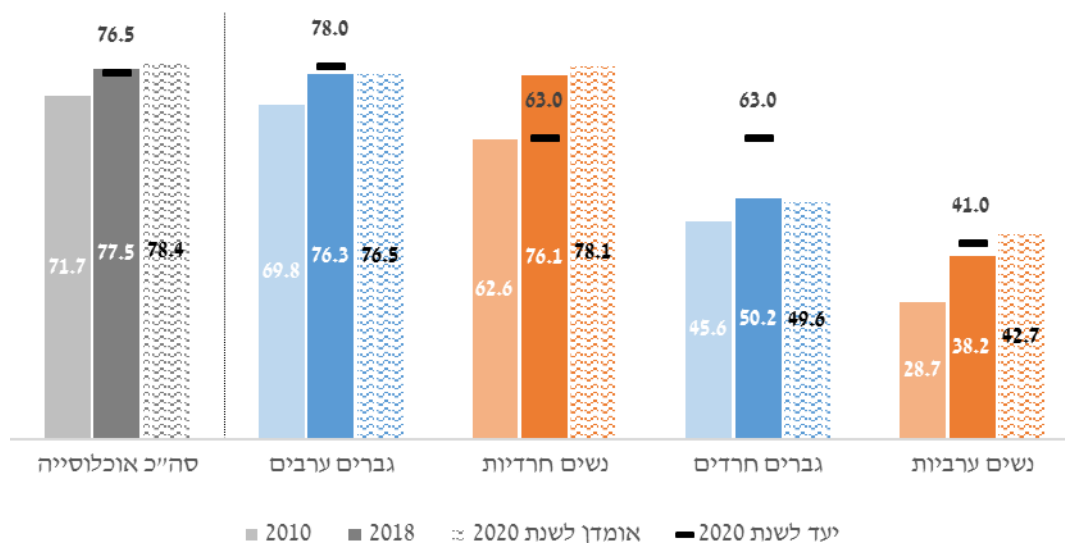

מקור: למ"ס

¹ עם זאת, יש עוד מקום לשיפור בצמיחה הכלכלית שמקורו בהגדלת שיעור התעסוקה – זאת כשיעור התעסוקה בישראל נמוך מזה של מרבית מדינות צפון אירופה.

² להרחבה ראו את [הסקירה השבועית מה-3/11/2019](#)

תרשים 2: שיעורי התעסוקה בפועל ואומדן לשנת 2020, גילאי 25-64
ביחס ליעדים שנקבעו על ידי הממשלה

מקור: עיבוד לנתוני למ"ס. האומדן לשנת 2020 חושב על סמך שיעור השינוי בשיעורי התעסוקה בשלוש השנים האחרונות. הנתון לשנת 2010 משורשר במקדמי השרשרת שמפורסמים ע"י הלמ"ס לשנים שלפני 2012

על כן במבט קדימה, האתגר המרכזי מבחינת שיעורי התעסוקה הוא שמירה על שיעורים גבוהים לכלל האוכלוסייה, לצד הגדלת שיעורי התעסוקה של נשים ערביות וגברים חרדים. אך בעוד שתעסוקת הנשים הערביות נמצאת במגמת עלייה מתמשכת מתחילת שנות ה-2000³, מגמת העלייה בשיעור התעסוקה של גברים חרדים נבלמה בשנת 2016 (51.7) ומאז אף חלה ירידה קלה (50.2) בשנת 2018 ו-50.7 ברבעון השלישי (שנת 2019).

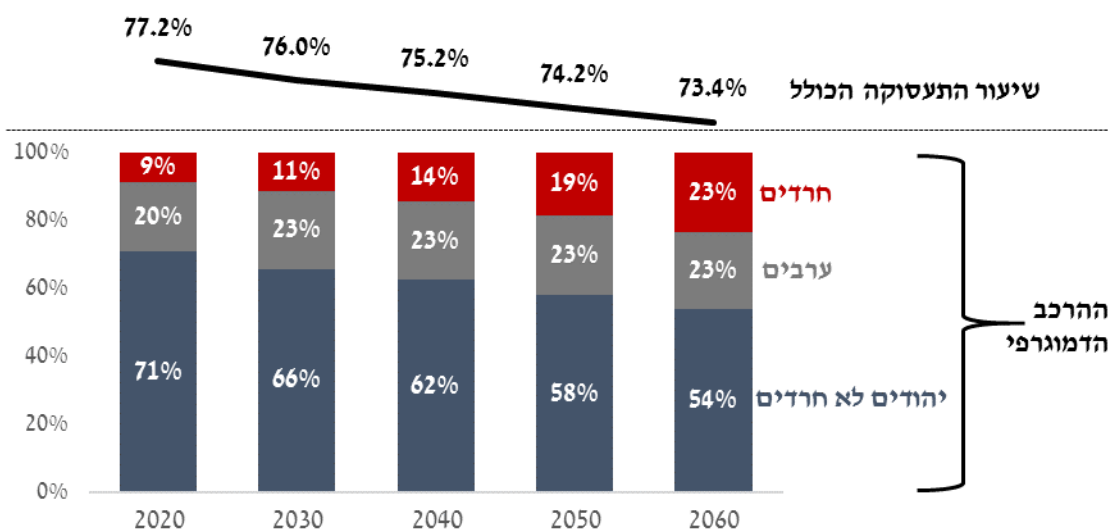
2. לבלימה אפשרית בעליית שיעורי התעסוקה של הגברים החרדים צפויות להיות השלכות משמעותיות בטווח הארוך על הצמיחה והרווחה בישראל

שילוב החרדים בכוח העבודה, הן מבחינה כמותית והן מבחינה איכותית, חשוב במיוחד לאור הגידול המהיר של האוכלוסייה החרדית בהשוואה לגידול של יתר האוכלוסייה. לפי התחזית הדמוגרפית של הלמ"ס, שיעור האוכלוסייה החרדית בגילאי העבודה העיקריים (25-64) צפוי כמעט לשלש את עצמו בארבעת העשורים הקרובים. אם כיום שיעור החרדים בגילאי העבודה העיקריים עומד על 8.7%, הרי שבשנת 2040 הוא צפוי לעמוד על 14.3% ובשנת 2060 על 23.4%⁴.

תרשים 3 ממחיש את המשמעות של בלימת העלייה בשיעור התעסוקה של גברים חרדים. התרשים מציג את שיעור התעסוקה הכללי בגילאי העבודה העיקריים לאורך זמן לאור התמורות הדמוגרפיות הצפויות, זאת כשהחשוב מקבע את שיעורי התעסוקה של כל קבוצת אוכלוסייה לאלו של שנת 2018 (גם לפי מין). במילים אחרות, התרשים מציג כיצד התמורות הדמוגרפיות (העמודות בתחתית התרשים) צפויות להשפיע על שיעור התעסוקה הכללי (הקו השחור העליון) במידה ושיעורי התעסוקה של כל קבוצת האוכלוסייה יישארו ללא שינוי.

³ להרחבה על העלייה בתעסוקת נשים ערביות ראו את [הסקירה השבועית מה-3/11/2019](#)
⁴ לפי תרחיש הביניים שבחנה הלמ"ס. חשוב להדגיש שהתחזית הדמוגרפית של הלמ"ס לשנים המוקדמות מסתמכת על נתוני פריון הילודה בפועל. כך למשל, כ-23% מהתינוקות שנולדו בשנת 2015 הם מקבוצת האוכלוסייה החרדית (כ-40 אלף ילדים מתוך כ-178 אלף ילדים בסה"כ).

תרשים 3: ההרכב הדמוגרפי וסימולציה לשיעור התעסוקה הכללי בגילאי 25-64 לפי שיעורי התעסוקה של קבוצות האוכלוסייה השונות בשנת 2018

מקור: עיבוד לנתוני למ"ס

מהתרשים עולה שבמידה ולא יחול שינוי במאפייני התעסוקה של קבוצות האוכלוסייה השונות, בשל התמורות הדמוגרפיות ובעיקר בשל הגידול הצפוי בחלקה של האוכלוסייה החרדית בגילאי העבודה, שיעור התעסוקה הכללי צפוי לרדת בכ-2 נקודות אחוז עד לשנת 2040 ובעוד כ-2 נקודות אחוז שני עשורים לאחר מכן (סה"כ ירידה של כ-4 נקודות אחוז בשנת 2060). המשמעות במספרים היא פחות 127 אלף מועסקים בשנת 2040 ופחות 317 אלף מועסקים בשנת 2060 ביחס למספר המועסקים בשנים אלו במידה ושיעור התעסוקה הכללי יישאר ברמתו הנוכחית. כמו כן, המשמעות של סגירת פערי התעסוקה (הן של ערבים והן של חרדים) בשנת 2060 היא גידול של 9% בתוצר ביחס למצב בו פערי התעסוקה נשמרים.

להמשך שילובם של הגברים החרדים בכוח העבודה (ובמידה מסוימת גם לאופי התעסוקה, כפי שיורחב בהמשך) יש אם כן השלכות על שיעור התעסוקה הכללי ובאופן ישיר גם השלכות מאקרו כלכליות אחרות בדמות התפתחות הכנסות המדינה ממיסים, יחס החוב-תוצר, צריכה, והיקף תשלומי העברה; כמו גם השלכות על מידת האי שוויון בחברה.

עבודה קודמת שנערכה באגף הכלכלן הראשי העלתה שצמצום פערי התעסוקה, פיריון העבודה והיקף ההעסקה (המתבטאים בשכר החודשי) בקרב האוכלוסייה הערבית ישפיע יותר על הכלכלה הישראלית בטווח הקצר והבינוני (עד שנת 2040) בעוד שילוב החרדים ישפיע יותר בטווח הארוך.⁵

⁵ ראו [הסקירה השבועית מה-19/11/2019](#)

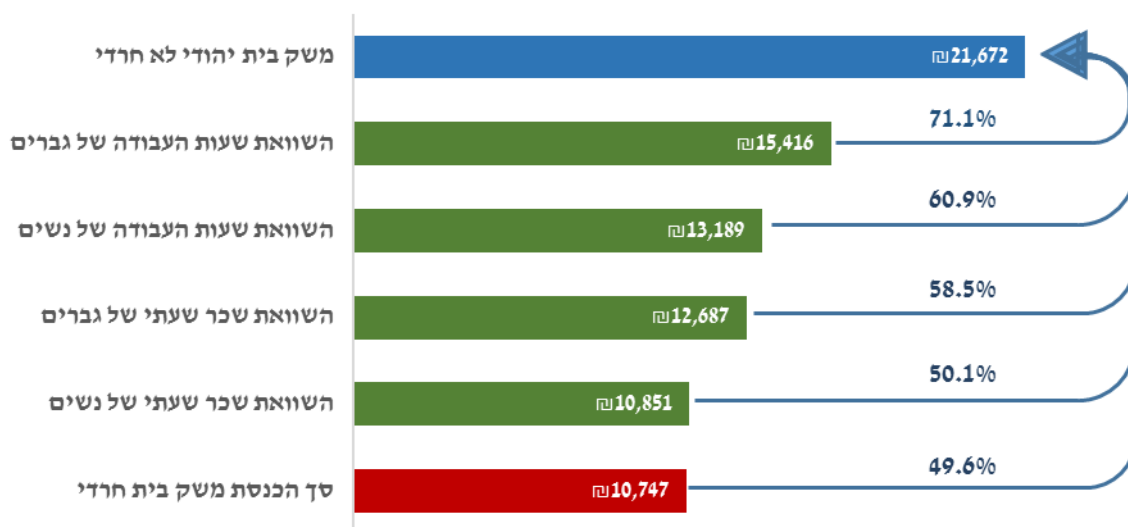
3. ללא צמצום הפערים בתעסוקת הגברים הכנסות משקי הבית החרדים יישארו נמוכות; וזאת גם אם הנשים החרדיות ירוויחו שכר דומה למקבילותיהן הלא חרדיות

שיעור התעסוקה של הגברים החרדים הוא רק מרכיב אחד בשילוב רצוי של החרדים בשוק העבודה ובתרומה לצמיחה. מרכיבים נוספים הם היקפי המשרה (שעות העבודה החודשיות)⁶ ופריון העבודה (שנגזר בין השאר מהמיומנויות של העובד ומבחירת תחומי העבודה), הן של הגברים החרדים והן של הנשים החרדיות.

מסימולציה שערכנו בהתבסס על סקר הוצאות 2016 של הלמ"ס (תרשים 4) עולה שההכנסות מעבודה של משקי בית יהודיים לא חרדים (עבודה כחולה) הן כפולות מאלו של משקי הבית החרדים, כשראש משק הבית בגילאים 30-54. כלומר פער ההכנסות מעבודה עומד על כ-50%.

ישנם אם כן ארבעה גורמים שיכולים להסביר את הפער בהכנסות מעבודה בין משק בית חרדי למשק בית יהודי לא חרדי: פערים בשכר השעתי של הגברים ושל הנשים ופערים במיצוי התעסוקה – קרי שעות העבודה החודשיות של שני המינים. בכדי להעריך באיזה מהגורמים רצוי להתמקד כדי לצמצם במידה הרבה ביותר את הפערים בין משקי הבית הסימולציה מתארת באיזו מידה ההכנסה מעבודה של משק בית חרדי (כשראש משק הבית הוא בגילאי 30-54) תשתפר אם מאפיין תעסוקה אחד בו יהיה לזה של משק בית יהודי לא חרדי, בעוד כל שאר המאפיינים נשארים כמות שהם (לדוגמה, אם רק השכר לשעת עבודה של נשים חרדיות יהיה שווה לזה של יהודיות לא חרדיות בעוד כל שאר המאפיינים נשארים לפי הרמה במשק הבית החרדי).

תרשים 4: הכנסות מעבודה של משקי בית חרדים
במידה וישתוו נתוני התעסוקה (כל פעם אחד) למשקי בית של יהודים לא חרדים*

* לפי הגדרה עצמית, כשראש משק הבית בגילאים 30-54
מקור: עיבוד לסקר הוצאות 2016 של הלמ"ס

מהתרשים עולה שהשוואת השכר השעתי של נשים חרדיות לזה של יהודיות לא חרדיות כמעט ואינה משפיעה על פערי ההכנסות של משקי הבית.⁷ אף כי ניכר לכאורה שישנו פוטנציאל משמעותי יחסית בהגדלת מיצוי

⁶ ראו תרשים 7 במשך העבודה.

⁷ בשנים האחרונות ישנו שינוי משמעותי בגיוון תחומי התעסוקה בקרב נשים חרדיות. למשל, חלה ירידה דרמטית בשיעור החרדיות שעוסקות בתחום החינוך מ-64% בשנת 2001 ל-39% בלבד בשנת 2016 (מקור: עיבודים של משרד העבודה והרווחה לסקרי הלמ"ס).

התעסוקה של הנשים החרדיות (תוך הרחבת היקף המשרה), סביר שקשה יהיה לממש פוטנציאל זה במלואו בהינתן מספר הילדים הגבוה יחסית במשק הבית החרדי.⁸

להבדיל מהנשים, ניכר שהשוואת השכר השעתי של הגברים החרדים לזה של יהודים לא חרדים משפרת באופן משמעותי יחסית את הכנסתם של משקי הבית החרדים ומקרבת את הכנסת משק הבית החרדי למקבילו היהודי לא חרדי.⁹ אולם הגדלת מיצוי התעסוקה של הגברים החרדים מביאה לשיפור הגדול ביותר, ובפער גדול מהגורמים האחרים. **כלומר, מהסימולציה עולה שיעור הפוטנציאל לצמצום הפערים בין האוכלוסייה החרדית לזו הלא חרדית טמון בהגדלת מיצוי התעסוקה של הגברים החרדים (הגדלת שיעור התעסוקה בהיקף משרה משמעותי).**¹⁰

הניתוח שהוצג בתרשים 4 אודות שיפור ההכנסה של משק בית חרדי כתוצאה מעליית מיצוי התעסוקה של הגבר הביא בחשבון שהשכר השעתי של הגברים החרדים הנוספים שיכנסו לשוק העבודה יהיה דומה לזה של אלו שכבר מועסקים. ניתן היה לשער שהתוצאה מוטה כלפי מעלה בשל ההנחה שאלו שאינם בשוק העבודה הם בעלי מיומנויות נמוכות יותר ולכן יכולת ההשתכרות שלהם נמוכה יותר – דבר שמוביל לכדאיות נמוכה יחסית מבחינתם לעבוד. עם זאת, בניגוד להנחה לעיל ובניגוד לתקפותה בקרב יהודים לא חרדים, ניכר שלגברים החרדים שאינם בשוק העבודה מיומנויות שאינן נופלות מאלו של המועסקים (תרשים 5). במילים אחרות, לא נראה שמיומנויות נמוכות מהוות חסם עיקרי לעצם השתלבות של גברים חרדים נוספים בתעסוקה. עם זאת, בטווח הארוך ישנה חשיבות לא מבוטלת בשיפור המיומנויות של הגברים החרדים (דבר שבא לידי ביטוי בשכר השעתי) לטובת הצמיחה.¹¹

⁸ להרחבה ראו ניצה (קלינר) קסיר, שלומית שהינו-קסלר ואסף צחור-שי, "[בין בחירה לאין ברירה - מה משפיע על היקף שעות העבודה של נשים חרדיות](#)", המכון החרדי למחקרי מדיניות, אוגוסט 2018.

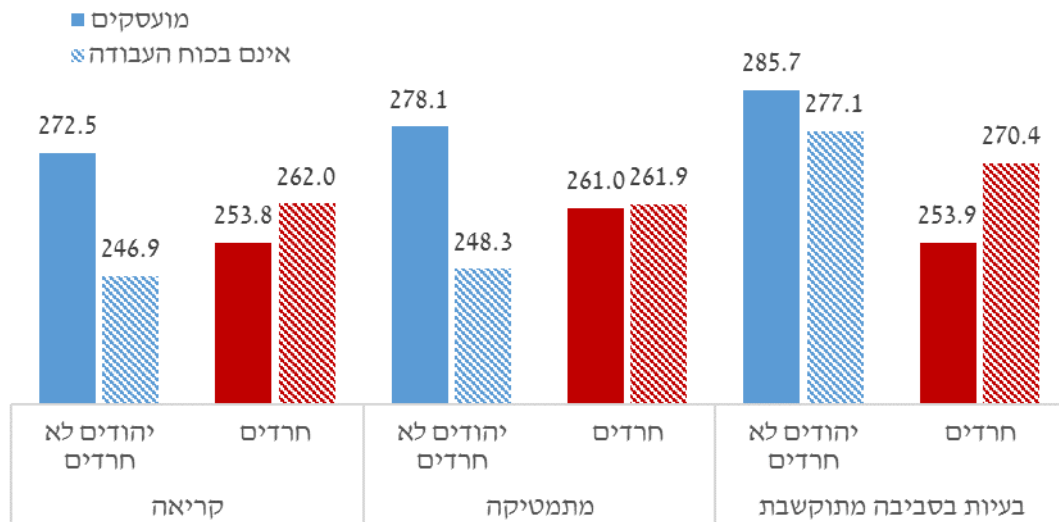
⁹ להרחבה בנושא חשיבות פיריון העבודה של החרדים ראו מחקר מדיניות של גלעד מלאך דורון כהן, וחיים זיכרמן, "[מכניסה לתעסוקה לתעסוקה מכניסה: תכנית אב לתעסוקת חרדים](#)", המכון הישראלי לדמוקרטיה, מרץ 2016.

¹⁰ בסימולציה שהוצגה לעיל נעשתה חלוקה לתרומתם של צמצום פערים בשכר השעתי של הגברים ושל הנשים ושל צמצום פערים במיצוי התעסוקה. בעבודה קודמת שנערכה באגף הכלכלן הראשי "[על השלכות הכלכליות של השתלבות חרדים וערבים בשוק העבודה בעשורים הקרובים](#)", בה נבחנה השפעת סגירת פערי התעסוקה לעומת השכר החודשי (שמורכב מפיריון העבודה והיקף ההעסקה), נמצא שבחברה החרדית שכר הנשים הוא הגורם בעל פוטנציאל ההשפעה הגדול ביותר, לפני תעסוקה ושכר של גברים. זאת משום שהשכר הנמוך של הגברים החרדים, נובע בחלקו משעות העבודה המעטות, ואלו כאמור נבחנו בנפרד משיעור התעסוקה.

כך, בשנים 2060-2065 צפויה סגירת פערי השכר של הנשים החרדיות (שנובעת בעיקר בשל הבדלים בהיקפי המשרה) להוביל לצמיחה של 2.72% בתוצר, לעומת 2.66% במידה וייסגרו פערי התעסוקה של הגברים החרדים או לחילופין יסיגרו פערי השכר של הגברים החרדים; זאת בהשוואה לצמיחה בגובה 2.49% בתרחיש הקפאת הפערים. עם זאת, גם מניית זה עולה החשיבות הרבה בהגדלת שיעור התעסוקה של הגברים החרדים.

¹¹ תוך שימת לב ששילוב גברים חרדים במערכות ההשכלה הגבוהה לא יבוא על חשבון שילוב הנשים שמהוות 50% מהאוכלוסייה ועל כן הן בעלות חשיבות כלכלית רבה ביותר.

תרשים 5: ציוני מבחן פיא"ק – לפי פרק במבחן וקבוצת אוכלוסייה, גברים

מקור: משרד הכלכלה, "מיומנויות ותעסוקה באוכלוסייה החרדית" אפריל 2017

4. לתמריצים כספיים השפעה ניכרת על שיעור התעסוקה של הגברים החרדים

בשני העשורים האחרונים הוחלט על מספר צעדי מדיניות שהשפיעו באופן ישיר על התמריצים הכספיים לתעסוקה של האוכלוסייה החרדית, הן של הגברים והן של הנשים. במקרים מסוימים צעדי המדיניות הגדילו את התמריצים לעבודה של האוכלוסייה החרדית ובמקרים האחרים להקטנתם. להלן השינויים המרכזיים שחלו:

- קצבת ילדים:** תמריץ כספי מרכזי שהינו תחליפי לעבודה (דהיינו לא ניתן כולות בעבודה) ומהווה תמריץ שלילי ליציאה לעבודה. בשנת 2002 החלה הפחתה הדרגתית משמעותית של קצבת הילדים ועד שנת 2015 התקבלו מספר החלטות שעיקרן הפחתת הקצבה.¹² בשנת 2015 הוחלט על העלאה קלה של הקצבה.¹³ הפחתת הקצבה החל משנת 2002 הייתה משמעותית במיוחד עבור משפחות ברוכות ילדים.¹⁴

- מענק עבודה ("מס הכנסה שלילי"):** תמריץ כספי חיובי לעבודה שהוחל בפריסה ארצית משנת 2012, כאשר הורים לשלושה ילדים ומעלה זכאים למענק מוגדל.¹⁵

בשנים 2013 ו-2014 חל קיצוץ משמעותי בתקציב המופנה לאוכלוסייה החרדית המהווה בעיקרו תמריץ שלילי לתעסוקת גברים חרדים.

- קצבת אברך:** עיקר הקיצוץ חל בתקציב הישיבות הגבוהות והכוללים (ממילארד ₪ בשנת 2012 ל-570 מיליון ₪ בשנת 2014). מדובר בתקציב שמועבר למוסדות השונים אך במרבית המקרים מועבר

¹² בחודש נובמבר 2000 אושר בכנסת חוק משפחות ברוכות ילדים שלפיו החל מן הילד החמישי גובה הקצבה היה פי 5 מזאת שמתקבלת עבור הילד הראשון (855 ₪ ו-171 ₪ בהתאמה). עם זאת, המיתון הכלכלי שחל בתחילת שנות ה-2000 הוביל (החל משנת 2002) לצמצום של הוצאות המדינה ולסדרה של קיצוצים בקצבאות הרווחה וביניהם בקצבת הבטחת הכנסה וקצבת ילדים שירדה בסופו של דבר לסכום בגובה 120 ₪ בחודש (עבור כל ילד). להרחבה, ראו [הסקירה של מרכז המחקר והמידע של הכנסת](#).

¹³ ראו פירוט השינויים בקצבאות בהתאם לחקיקה [באתר המוסד לביטוח לאומי](#).
¹⁴ לשם המחשת השפעת השינויים על משק הבית החרדי, אפילו כיום (נכון לשנת 2019, שנים לאחר ההפחתות שנעשו) הפער בתשלום התיאורטי למשפחה עם 7 ילדים, בין קצבת ילדים המשולמת לילדים שנולדו עד חודש יוני 2003 וכאלה שנולדו לאחר מכן עומד על 770 ₪ לחודש.

¹⁵ בשנת 2013 הוחלט על העלאה של 50% בגובה המענק לנשים ובשנת 2017 הוחלט להשוות את המענק לגברים לזה של הנשים (תוספת של 50% בגובה המענק לגברים) ועל תוספת של 30% למענק במקרה של שני בני זוג עובדים (לכל אחד מבני הזוג). להרחבה בנושא, ראו [הסקירה השבועית מה-11/6/2017](#).

לאברך. עבור משק הבית החרדי המשמעות הייתה ירידה מקצבה בגובה של כ-870 ₪ בשנת 2012 לכ-470 ₪ בשנת 2014.¹⁶

- **סבסוד מעונות יום ומשפחתונים:** נקבע שהסבסוד שהמדינה מעניקה למעונות ולמשפחתונים יהיה רק בתנאי ששני בני הזוג עובדים ולכן הסבסוד נשלל ממרבית האברכים (גובה הסבסוד החדשי הממוצע בשנת 2014 עמד על כ-750 ₪ בחודש, אך גובה הסבסוד יכול להיות אף כפול מכך בהתאם לדרגת הזכאות).¹⁷
- **קצבת הבטחת הכנסה לאברך:** הזכאות לקצבה (1,040 ₪ בחודש) הניתנת לאברכים במשקי בית עם הכנסה נמוכה פחתה – בשנת 2012 היו כ-10,000 זכאים ובשנת 2014 כ-8,000 בלבד. בשנת 2014 בג"צ ביטל את ההסדר לפיו ניתנה הקצבה וכתוצאה מכך בשנת 2015 לא ניתנה הקצבה.
- **תקציבים נוספים:** בשנים אלו חלו קיצוצים גם בגובה תקציב הפנימיות¹⁸ ובתקציב התרבות החרדית¹⁹ כמו גם בכספים נוספים שנגזרים מההסכמים הקואליציוניים.

עם זאת, בשנת 2015 בוטלו מרבית הקיצוצים התקציביים שנעשו בשנתיים שקדמו להן ומאז חלה עלייה הדרגתית בתקציב המופנה לאוכלוסייה החרדית. תקציב הישיבות הגבוהות והכוללים עמד על כ-1.2 מיליארד ₪ בשנת 2018; משפחה שבה האב אברך והאם מועסקת שבה להיות זכאית לסבסוד בתשלום למעונות יום ומשפחתונים; החל משנת 2016 ההסדר ותעריף קצבת הבטחת הכנסה לאברך עוגנו בחוק אך הזכאות לקצבה הוגבלה ל-5 שנים ולכן מספר הזכאים עומד על כ-4,000; ותקציב הפנימיות והתרבות החרדית עלו מעבר לרמתם בשנים שלפני הקיצוץ.

מעבר לתמריצים הכספיים, מתחילת שנות האלפיים יושרו יוזמות מגוונות להכשרה ושילוב האוכלוסייה החרדית בשוק העבודה, בין היתר באמצעות שינויים הקשורים לחובת הגיוס. גם לכך עשויה להיות תרומה למגמת העלייה ארוכת הטווח בשיעור התעסוקה של האוכלוסייה החרדית.²⁰

לסיכום, בשני העשורים האחרונים חלו שינויים רבים בתמריצים הכספיים לתעסוקה של האוכלוסייה החרדית. החל משנת 2002 נעשתה הפחתה משמעותית והדרגתית בקצבאות הילדים, בשנת 2012 הוחל תשלום מענק עבודה ובשנים 2013-2014 חל קיצוץ משמעותי בתקציב שמופנה לאוכלוסייה החרדית – כל אלו מהווים חיזוק של התמריצים לתעסוקת חרדים. עם זאת, בשנת 2015 מדיניות התמיכה השתנתה ואיתה גדלו התמריצים השליליים ליציאה לעבודה של הגברים החרדים.

תרשים 6 מתאר את ההתפתחות בתעסוקת נשים וגברים חרדים לאורך שני העשורים האחרונים. בתרשים מוצגים מדד שיעור התעסוקה ומדד מיצוי התעסוקה (המשקלל את שיעור התעסוקה בשעות העבודה השבועיות, כש-43 שעות עבודה שבועיות הוגדרו כמשרה מלאה) ביחס לשנת 1997 (בה המדד = 100).

¹⁶ עבור המקרה של אברך שלומד בכולל יום שלם (כ-93% מהמקרים).

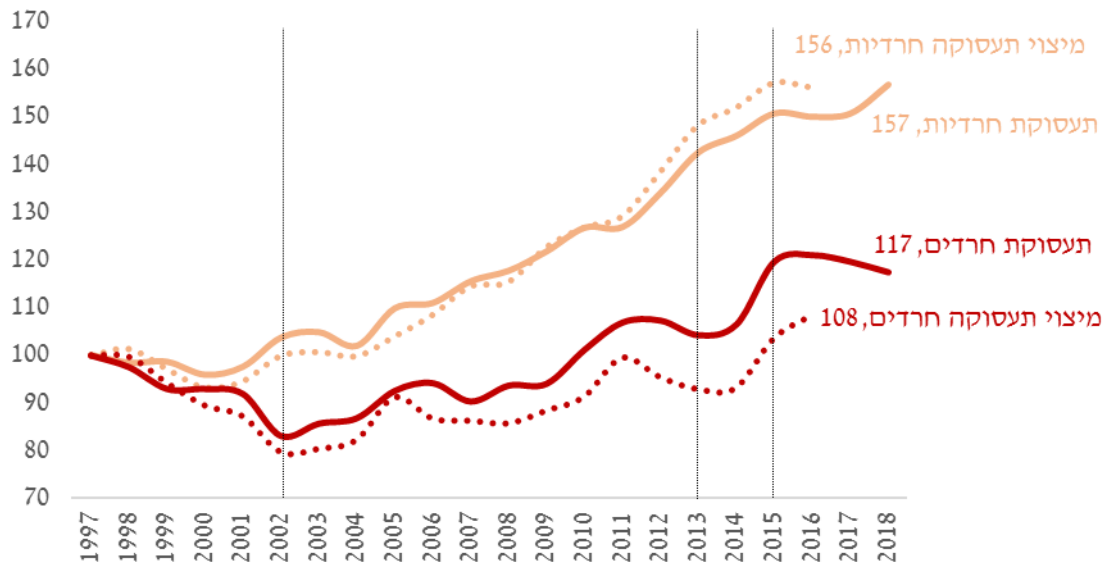
¹⁷ לפירוט אודות גובה הסבסוד באתר [משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים](#).

¹⁸ מבחן תמיכה שניתן למוסדות חינוך מוכר שאינו רשמי עבור שעות שמשרד החינוך לא תומך בהן.

¹⁹ מאפשר בין היתר לאברכים ללמד שיעורי תורה במוסדות עצמם.

²⁰ בשנים 2003-2012 הוחל חוק טל שחלק ממטרותיו היו לעודד תעסוקת חרדים ובמסגרתו התאפשר לצעירים החרדים לעבוד ב"שנת הכרעה" ללא חובת שירות צבאי. ב-2012 עם ביטול חוק טל על ידי בג"ץ, נקבעו מכסות לגיוס של גברים חרדים וניתן פטור לאלפי בחורי ישיבות. כמו כן, גיל הפטור משירות צבאי ירד מ-35 ל-28 ולבני פחות מ-28 עם שלושה ילדים ומעלה. בנובמבר 2015 הורד גיל הפטור ל-24. להרחבה, ראו אסף מלחי, המכון הישראלי לדמוקרטיה, [אתגרי "צבא העם": גיוס החרדים לצה"ל בראי הזמן](#).

תרשים 6: מדד שיעור תעסוקה ומיצוי תעסוקה, גילאי 25-64 (1997=100)

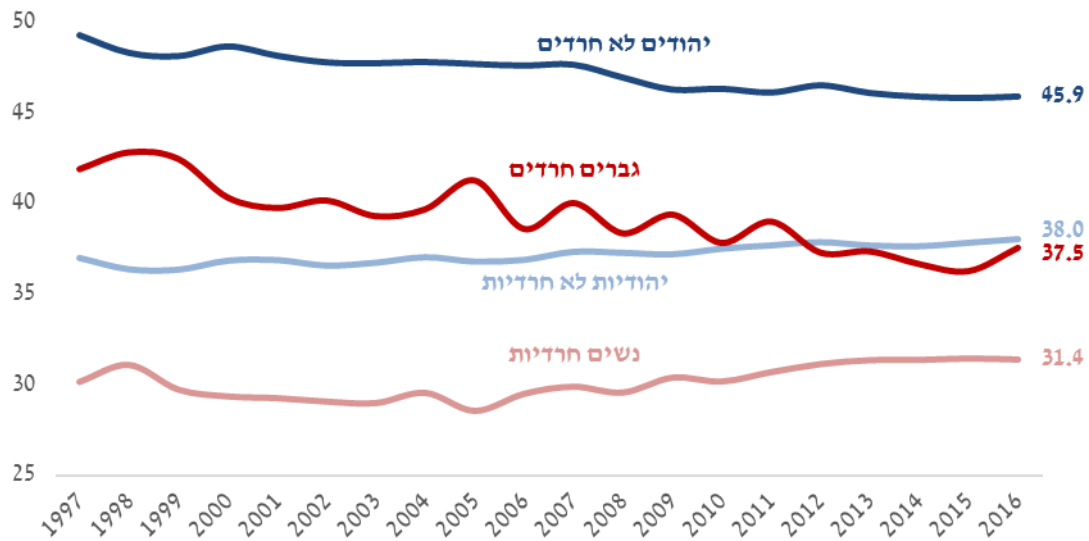
מקור: עיבוד לנתוני הלמ"ס ובאדיבות מרכז הנתונים במכון אהרן למדיניות כלכלית

מהתרשים עולה שישנו מתאם בין התמריצים הכספיים שתוארו לעיל ובין תעסוקת החרדים בפועל. בפרט בולטות מגמת העלייה המרשימה (במיוחד בקרב הנשים) בשיעור התעסוקה החל מהשנים 2002-2003 (עת החל הקיצוץ בקצבאות הילדים, ובמקביל ליציאה מהמיתון של תחילת שנות ה-2000); העלייה החדה בשיעור התעסוקה של הגברים, במקביל להמשך העלייה גם בתעסוקת נשים, בשנת 2015 (לאחר הקיצוץ בתקציבי התמיכה באברכים וסבסוד מעונות היום שתואר לעיל); ובלימת מגמת העלייה בשיעור התעסוקה בשנים שלאחר מכן בקרב גברים, עם השינוי במדיניות התמיכה.²¹

עוד עולה מהתרשים שבשני העשורים האחרונים מיצוי התעסוקה של גברים חרדים עלה ב-8% בלבד, וזאת בשל עלייה מתונה יחסית בשיעורי התעסוקה לצד ירידה מתמשכת בשעות העבודה השבועיות הממוצעות של המועסקים (תרשים 7).

²¹ בניגוד למגמת העלייה הקלה בתעסוקה בקרב יהודים לא חרדים בשנים אלו.

תרשים 7: שעות עבודה שבועיות לפי מין וקבוצת אוכלוסייה (גילאי 25-64), 1997-2016

מקור: למ"ס, הנתונים באדיבות מרכז הנתונים במכון אהרן למדיניות כלכלית

5. תמריצים כספיים רבים הם תחליפיים לעבודה ולכן הכדאיות של האברך לצאת לעבוד נמוכה

לצורך תיאור מערך התמריצים הפועל על משקי הבית החרדים ובחינת ההשפעה של התמריצים הכספיים על תעסוקת הגברים החרדים ערכנו בשלב הראשון מיפוי של כלל מקורות ההכנסה של משקי הבית החרדים שבהם הגבר אברך שאינו עובד והאישה עובדת בהשוואה למשקי בית שבהם שני בני הזוג עובדים.²² כך, יכולנו לבחון מהי התוספת להכנסה נטו של משק הבית בעת יציאה לעבודה של הגבר החרדי. הניתוח נעשה על בסיס סקר הוצאות 2016 של הלמ"ס והתמקד במשקי בית עם זוג נשוי שבהם ראש משק הבית בגילאי 30-54. ניתוח מקורות ההכנסה של משקי הבית נערך על בסיס סקר הוצאות כאשר במקרים מסוימים חישבנו את ההכנסה הצפויה לפי הקריטריונים לזכאות בפועל.²³

חילקנו את כלל מקורות ההכנסה ואת ההוצאות הנלוות ליציאה לעבודה ואובדן ההטבות לשלושה מקורות: מקורות עצמיים, מהמדינה ומהקהילה.

- רכיבי ההכנסה מהמדינה: קצבת אברך, הבטחת הכנסה לאברך, סיוע בשכר דירה, הנחה בארנונה, סבסוד מעונות יום, קצבת ילדים, ומס הכנסה שלילי.
- רכיבי ההכנסה מהקהילה: תוספת לקצבת אברך שמקורה מתרומות והעברה ממשקי בית אחרים.
- רכיבי ההוצאה למדינה: תשלום מס הכנסה, דמי ביטוח לאומי ובריאות, וארנונה.²⁴
- רכיבי ההוצאה לקהילה: העברה למשקי בית אחרים ותשלום תרומות.

²² ההתמקדות במשקי בית שבהם הגבר אברך שאינו עובד והאישה עובדת היא משום שהם מהווים חלק משמעותי ממשקי הבית החרדים בקבוצת הגיל שנבחרה (כ-20% מכלל משקי הבית החרדים וכ-60% ממשקי הבית שבהם הגבר החרדי אינו עובד). הנתונים עבור משק הבית שבו שני בני הזוג עובדים מתוקננים לפי הבדלים במספר הנפשות, גיל ראש משק הבית ולגידול בהוצאות (הקשורות ליציאה לעבודה) בשל הבדלים בהכנסה נטו.

²³ למשל חישבנו את מענק העבודה לו זכאי הפרט לפי הקריטריונים לזכאות ולא לפי הסקר בגלל שנתוני הסקר בנושא זה אינם מייצגים את היקפו האמיתי של המענק. באופן דומה חישבנו גם את מס ההכנסה, קצבת הילדים, דמי הביטוח הלאומי והבריאות, הנחה בארנונה, סיוע אפשרי בשכר דירה, וסבסוד מעונות יום.

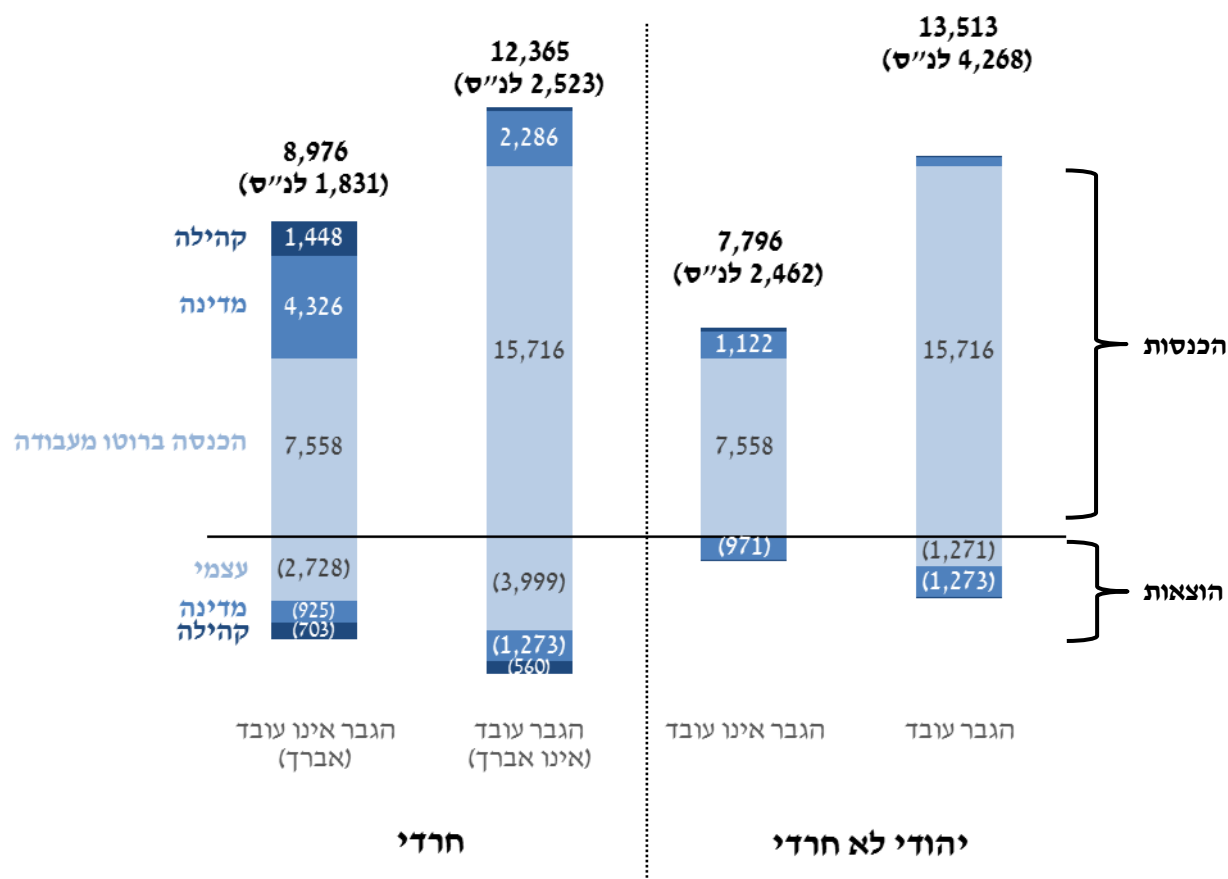
²⁴ הארנונה חושבה לפי ארנונה ממוצעת ארצית ולפי ההנחה בתקנות (בהתאם להכנסה ולמספר הנפשות).

- רכיבי ההוצאה הכרוכים ביציאה לעבודה: תשלום למעונות יום והוצאות תוספתיות על תחבורה, ביגוד ותקשורת.

לבסוף, ערכנו השוואה למקורות ההכנסה של משק בית יהודי לא חרדי, כאשר נקודת המוצא בבחינה היא שההבדל היחידי בין משקי הבית הוא מספר הילדים.²⁵ כלומר, הנחנו אותה יכולת השתכרות כמו של החרדים, וזאת כדי להשוות "תפוחים לתפוחים".²⁶

ממצאי הניתוח מוצגים בתרשים 8.7 שתי העמודות השמאליות מציגות את הממצאים לגבי משק הבית החרדי ושתי העמודות הימניות את אלו לגבי משקי הבית היהודים שאינם חרדים. החלק העליון של התרשים מתאר את ההכנסות שנובעות משלושת המקורות השונים והחלק התחתון את ההוצאות. מעל העמודות מצוינת סך ההכנסה פחות ההוצאות הקשורות ליציאה לעבודה (בסוגריים הנתון לנפש סטנדרטית). בסיומולציה שנערכה בחנו את הדוגמה בה ישנו מימוש של סיוע בשכ"ד כדי להמחיש את הפער שנובע מסיוע גבוה יותר למשפחות עם 4 ילדים ומעלה.

תרשים 8: סה"כ הכנסות פחות הוצאות הקשורות ליציאה לעבודה (משקי בית שבהם האישה עובדת)

מקור: עיבוד לנתוני סקר הוצאות 2016 של הלמ"ס ולנתוני החוקים והתקינות השונים.

נתחיל בבחינת מקורות ההכנסה וההוצאה של משקי הבית היהודים שאינם חרדים (שתי העמודות הימניות בתרשים). ההכנסה נטו של משק הבית במצב המוצא, שבו הגבר אינו עובד והאישה עובדת הינו כ-7,800 ₪.

²⁵ ממוצע הילדים, עד גיל 18, במשק בית חרדי במדגם שנבחן הינו 5.3 לעומת 1.9 במשק הבית היהודי הלא חרדי.
²⁶ זאת כדי להתמקד בהשפעה של התמריצים הרלוונטיים לאוכלוסייה החרדית ולא של גורמים אחרים כמו למשל תמריצים הנובעים ממדרגות מס הכנסה.
²⁷ הפירוט של מרכיבי ההכנסות וההוצאות מופיע בנספח א'.

ההכנסה מורכבת מהשכר של האישה (בגובה 7,558 ₪ הזהה לזה של האישה החרדית), תוספת הכנסה מהמדינה בגין קצבת ילדים, סיוע בשכר דירה והנחה בארנונה; והוצאה לתשלומי ארנונה ודמי ביטוח לאומי ובריאות.

כשהגבר במשק הבית יוצא לעבוד (בשכר בגובה של כ-8,800 ₪ הזהה לזה של הגבר החרדי²⁸), מתבטלת הזכאות לסיוע בשכר דירה וההנחה בארנונה; וההוצאות גדלות בגין תשלום גבוה יותר של דמי ביטוח לאומי ובריאות ובעיקר בגין עלייה בהוצאות עצמיות הכרוכות ביציאה לעבודה (ביגוד, תחבורה ותקשורת).²⁹ כל אלו מובילים להכנסה נטו בגובה של כ-13,500 ₪ ולעלייה בגובה של כ-5,700 ₪ בהכנסה נטו (או כ-1,800 ₪ לנפש סטנדרטית).

ההכנסה נטו של משק הבית החרדי (שתי העמודות השמאליות) במצב המוצא עומדת על כ-9,000 ₪. ההכנסה נטו גבוהה בהשוואה למשק הבית היהודי לא חרדי בעיקר בשל הכנסה מהמדינה (נובעת מקצבת האברך, מסבסוד מעונות היום, מקצבת ילדים גבוהה יותר, מהנחה גבוהה יותר בארנונה³⁰, ומסיוע גבוה יותר בשכר דירה) ומהכנסות מהקהילה (נובעות בעיקר מתוספת לקצבת אברך שמקורה מתרומות). מנגד, ההוצאה העצמית במשק הבית החרדי על מעונות יום עומדת על כ-2,730 ₪ (לפני הסבסוד) והתשלום לקהילה (תרומות והעברות למשקי בית אחרים) עומד על כ-700 ₪.

בסך הכל ההכנסה נטו במצב המוצא (שבו הגבר אינו עובד) במשק הבית החרדי גבוהה בכ-1,200 ₪ בהשוואה למשק הבית היהודי לא חרדי. בהסתכלות על רמת ההכנסה לנפש סטנדרטית ההכנסה במשק הבית החרדי במצב המוצא נמוכה בכ-630 ₪ מזאת של משק הבית הלא חרדי. עם זאת, בחברה החרדית ישנן דרכים להתמודדות עם רמת ההכנסות הנמוכה, כשחלק מהן נובעות מדפוסי צריכה שונים, מערך התמיכה הקהילתי והשימוש בגמ"ח מוצרים ובגמ"ח קופות הצדקה.³¹

עוד עולה מהתרשים שבמשקי הבית החרדים הכדאיות של האברך לצאת לעבודה היא יחסית נמוכה בשל אובדן הטבות. כשהגבר במשק הבית החרדי יוצא לעבוד, מתבטלת הזכאות לסיוע בשכר דירה וקצבת האברך ויש אובדן משמעותי של התמיכה מהקהילה (שבעיקרו נובע מתוספת התשלום לקצבת אברך המגיעה מתרומות). כמו כן פוחתת ההנחה בתשלומי ארנונה בסדר גודל כפול מהירידה בהנחה למשק הבית הלא חרדי בשל מבנה ההנחה שתלוי בגודל המשפחה. בנוסף, ההוצאות גדלות בשיעור יחסית דומה למשק הבית הלא חרדי, בגין תשלום גבוה יותר של דמי ביטוח לאומי ובריאות; ובעיקר בגין עלייה בהוצאות עצמיות הכרוכות ביציאה לעבודה (ביגוד, תחבורה ותקשורת). כל אלו מובילים להכנסה נטו בגובה של כ-12,350 ₪ ולעלייה בגובה של כ-3,400 ₪ בלבד בהכנסה נטו (או 700 ₪ לנפש סטנדרטית).

כלומר בעוד שהגבר היהודי לא חרדי "מאבד" כשליש מגובה ההכנסה ברוטו שירוויח כתוצאה מאובדן הטבות ומהוצאות הכרוכות ביציאה לעבודה, הגבר החרדי "מאבד" כמעט שני שלישי בשל אובדן הטבות משמעותי יותר. תרשים 9 ממחיש את הכדאיות הנמוכה יחסית של הגבר החרדי לצאת לעבוד בשל אובדן ההטבות המשמעותי. בעוד שהגבר החרדי יוצא לעבוד בשכר ממוצע בגובה של כ-8,800 ₪ בחודש ההכנסה הפנויה של משק הבית עולה בכ-3,400 ₪ בלבד.

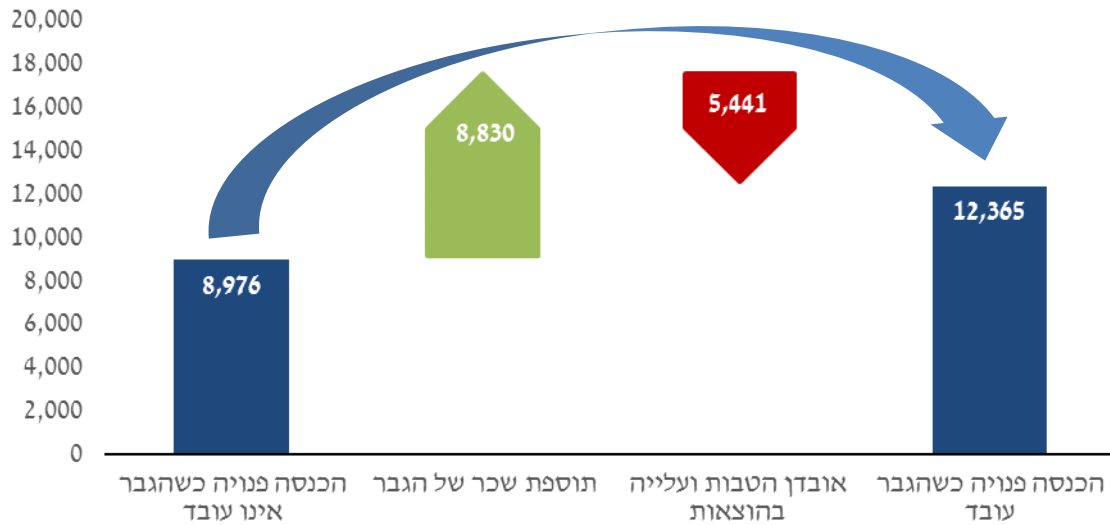
²⁸ זהו השכר הממוצע של גבר חרדי שעובד ושאינו אברך בגילאי 30-54 לאחר תיקנון לפי הבדלים במספר הנפשות וגיל ראש משק הבית לממוצע של האברכים, כפי שעולה מניתוח לסקר הוצאות לשנת 2016.

²⁹ ניתן אומדן זהה למשק הבית היהודי לא חרדי לפי האומדן שחושב למשק הבית החרדי לאחר תיקנון לפי הבדלים במספר הנפשות, גיל ראש משק הבית ולגידול בהוצאות (הקשורות ליציאה לעבודה) בשל הבדלים בהכנסה נטו. אובדן נוסף בהכנסות הוא בשל ירידה קלה בהכנסת האישה כתוצאה מיציאתו לעבודה של הגבר (כפי שעלה מניתוח הנתונים עבור משק הבית החרדי).

³⁰ בשל מבנה ההנחות שנותן עדיפות למשפחות עם מספר רב של נפשות.

³¹ להרחבה ראו סקירה נרחבת במאמרם של ניצה (קלינר) קסיר ואסף צחור-שי, "[על תרבות ועוני בחברה החרדית](#)", המכון החרדי למחקרי מדיניות, יוני 2017.

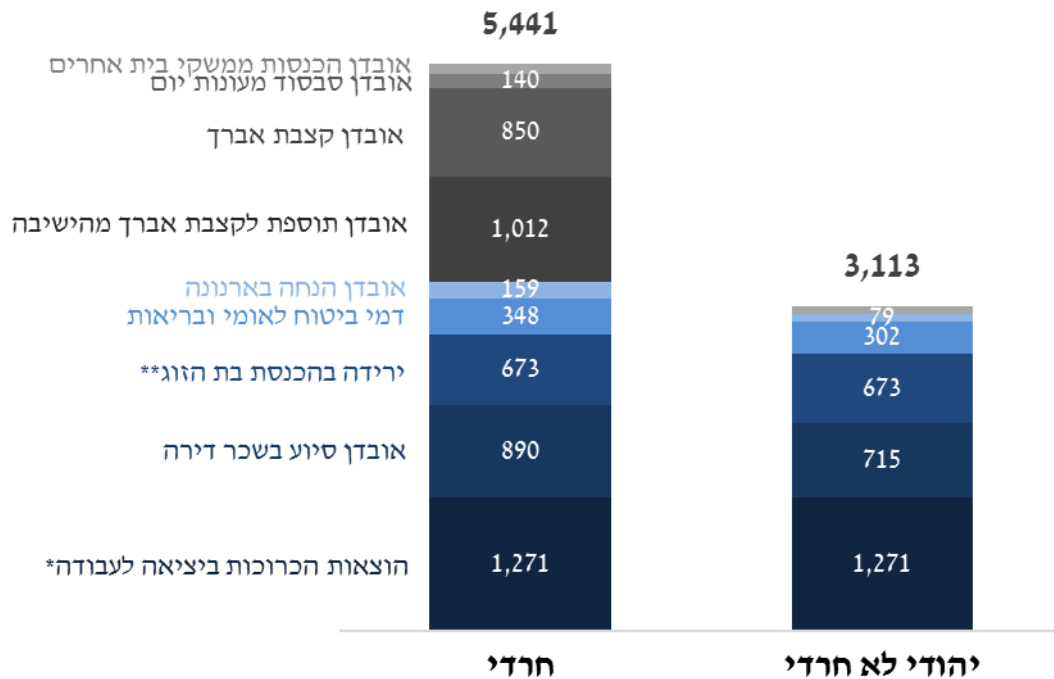
תרשים 9: השינוי בהכנסה הפנויה של משק הבית החרדי בעקבות יציאה לעבודה של הגבר

מקור: עיבוד לנתוני סקר הוצאות 2016 של הלמ"ס ולנתוני החוקים והתקינות השונים.

תרשים 10 מתאר את מרכיבי הגידול בהוצאות ואובדן ההטבות הכרוכות ביציאתו של הגבר החרדי לעבוד, בהשוואה לגבר היהודי שאינו חרדי. מהתרשים עולה שהסיבה המרכזית לכדאיות הנמוכה יחסית של האברך לצאת לעבוד היא אובדן ההכנסה מקצבת האברך (הן מהמדינה והן מהתוספת המתקבלת מהקהילה).

תרשים 10: הגידול בהוצאות ואובדן ההטבות הכרוכות ביציאתו של הגבר לעבוד

* הוצאות הכרוכות ביציאה לעבודה הן הגידול בהוצאות על ביגוד ותחבורה. החישוב נעשה לפי אומדן הגידול בהוצאה של משק הבית החרדי ולשם הפשטות (בשל הבדלי הטעמים) נעשתה הנחה שהתוצאה דומה עבור משקי הבית היהודים שאינם חרדים.

** החישוב נעשה לפי אומדן הירידה בהכנסה של האישה במשק הבית החרדי ולשם הפשטות (בין היתר בשל הבדלים במספר הילדים) נעשתה הנחה שהתוצאה דומה עבור משקי הבית היהודים שאינם חרדים – הנחה מחמירה.

מרכיב הכנסה משמעותי נוסף בסימולציה שנבחנה הוא סבסוד מעונות היום כשההנחה לגבי מעונות היום
בניתוח שהוצג היא שאין מימוש של הסבסוד (כלומר ילד במעון) במקרה של משק הבית היהודי לא חרדי.³²

גובה הסבסוד למשק הבית החרדי בסימולציה עומד על כ-1,400 ₪ בחודש. כלומר, אלמלא הסבסוד הפער
בהכנסה נטו במצב המוצא (בו הגבר אינו עובד) בין משק הבית החרדי לזה שאינו חרדי היה מצטמצם באופן
ניכר. מעבר לכך, הכדאיות של האברך לעבוד הייתה עולה שכן אז הוא היה זכאי לסבסוד מעונות היום (בגובה
1,250 ₪ בחודש). כלומר ההכנסה נטו של משק הבית החרדי הייתה עולה בכ-4,800 ₪ במידה והגבר יוצא
לעבוד ולא ב-3,400 ₪ כפי שתואר בתרשים.

לחילופין, במקרה שבו במשק הבית הלא חרדי יש ילד אחד במעונות יום וקיימת זכאות לסבסוד (הגבר הוא
סטודנט ולכן עומד בתנאי הזכאות) ההכנסה נטו במצב המוצא הייתה פוחתת בכ-1,200 ₪ בשל התשלום
למעון (לאחר הסבסוד) ובמקרה שבו הגבר היה יוצא לעבוד ההכנסה הייתה פוחתת בעוד כ-600 ₪ (סה"כ
1,800 ₪) בשל אובדן חלק מהסבסוד. כלומר, בדוגמה זאת ההכנסה נטו במצב המוצא במשק הבית החרדי
הייתה גבוהה בכ-2,400 ₪ בהשוואה למשק הבית היהודי לא חרדי והתמריץ ליציאה לעבודה היה נותר נמוך.

לסיכום, מהניתוח שהוצג עולה ששני מקורות התקציב המרכזיים הגורמים לכך שהכנסת משק הבית החרדי
תהיה גבוהה יחסית במקרה שבו הגבר אינו עובד ושהכדאיות ליציאה לעבודה היא נמוכה, הם קצבת האברך
וסבסוד מעונות היום (שהזכאות אליו מתקיימת כיום גם במקרה שבו הגבר אברך שאינו מועסק). גורם נוסף
הוא ההנחה בארנונה שניתנת לפי קריטריון של מספר הנפשות במשפחה ואינה תלויה במיצוי כושר
השתכרות.

הממצאים בניתוח שהוצג הם על בסיס נתוני מקורות ההכנסה וההוצאה הממוצעים. ניתוח שנערך על בסיס
הנתונים החציוניים, לפיהם השכר של הגבר החרדי בגילאים שנבחנו עומד על 6,960 ₪ ושל האישה החרדית
על 5,130 ₪) העלה ממצאים דומים.

6. להגדלת התמריצים השליליים ליציאה לעבודה משמעות גדולה בטווח הארוך

השינוי בגובהם של התמריצים לעבודה לאוכלוסייה מסוימת צפוי להשפיע על שיעור התעסוקה של קבוצת
האוכלוסייה לפי גמישות ההשתתפות שלה. המיקוד בספרות הוא על גמישות ההשתתפות לפי ההגדרה
הבאה: אחוז השינוי בהשתתפות בכוח העבודה כאשר הרווח הכלכלי מעבודה (הפער בין הכנסה לאחר מס
וההטבות במידה של אי עבודה) משתנה באחוז אחד.

במחקר שבוצע לאחרונה נסקרו המחקרים המרכזיים בעולם שניסו להעריך את ההשפעה הסיבתית של
השפעת התמריצים על ההשתתפות בכוח העבודה (Quasi-experimental researches) ובוצעה מטה-אנליזה
בניסיון להעריך את הגמישות הממוצעת.³³ מרבית המחקרים שנסקרו התמקדו בקבוצות עם גמישות גבוהה
יחסית והגמישות הממוצעת שנמצאה עמדה על 0.38. במילים אחרות, עלייה של 1% ברווח הכלכלי מעבודה
צפויה להוביל לעלייה של 0.38% בשיעור ההשתתפות בכוח העבודה. הגמישות הממוצעת שעולה מהמחקרים
שהתמקדו בקבוצות רלוונטיות להשוואה לגברים חרדים בגילאי העבודה העיקריים, מבחינת טווח גילאים
וסטאטוס משפחתי, עומדת על 0.29. החוקרים מצדם טוענים שלהערכתם גמישות ההשתתפות הנכונה לכלל
האוכלוסייה נעה בטווח של 0.1-0.2.

³² זאת משום שבמשקי בית יהודים שאינם חרדים בגילאים שנבחנו כמעט ואין בממוצע ילדים עד גיל 3. מעבר לכך,
למשקי בית אלו לא תהיה זכאות לסבסוד (מפני שהאב אינו מועסק) ולכן הכדאיות לשים את הילד במעון תהיה נמוכה
יותר.

³³ Jacob Lundberg and John Norell "Taxes, benefits and labour force participation: A survey of the quasi-experimental literature", September 2018.

בכדי לקבל אינדיקציה האם נכון יהיה להשתמש בגמישות ההשתתפות מהספרות בכדי לאמוד את השפעתם של שינויים בתמריצים הכספיים על תעסוקת גברים חרדים ערכנו בחינה משווה של תוצאות המודל לשינוי בשיעור התעסוקה של הגברים החרדים בפועל בשנת 2015 שהגיע לאחר הקיצוץ התקציבי שחל בשנתיים קודם לכן. בפרט, בחנו כיצד צפוי שיעור התעסוקה של גברים חרדים להשתנות לפי גמישות של 0.2 ו-0.29 במידה ותופחת קצבת אברך בחצי ובמידה והזכאות לסבסוד מעונות יום תותנה בתעסוקה של שני בני הזוג.³⁴

מצאנו שהשינוי שקרה בפועל ב-2015 תואם להנחות המודל. ממצאי המודל העלו שההפרש בהכנסה נטו הממוצעת של משק בית חרדי עלה ב-22% ואילו לפי ההכנסה החציונית ההפרש גדל ב-31%. שימוש בגמישות ההשתתפות בגובה 0.29 מובילה לעלייה של 3.4 נקודות אחוז ו-4.7 נקודות אחוז בשיעור התעסוקה של גברים חרדים בהתאמה ואילו שימוש בגמישות ההשתתפות בגובה 0.2 מובילה לעלייה של 2.3 נקודות אחוז ו-3.2 נקודות אחוז בהתאמה. בפועל, תעסוקת גברים חרדים בגילאי 30-54 עלתה בשנת 2015 ב-3.7 נקודות אחוז, זאת בזמן שתעסוקת סה"כ הגברים עלתה ב-0.8 נקודות אחוז, ותעסוקת הנשים החרדיות עלתה ב-4.4 נקודות אחוז, בזמן שתעסוקת סה"כ הנשים עלתה ב-0.4 נקודות אחוז.

מהניתוח עולה ששימוש בגמישות השתתפות בגובה של 0.29 הובילה לתוצאה דומה לשינוי שחל בפועל בתעסוקת החרדים.³⁵ עם זאת הניתוח שיוצג להלן יבחן את השלכות הצפויות לשינוי בתמריצים גם לפי גמישות נמוכה (כלומר הנחה שמרנית) יותר (0.2).

כפי שהוצג בתחילת הניתוח, לעלייה הצפויה בשיעור האוכלוסייה החרדית בגילאי העבודה ישנן השלכות משמעותיות על שיעור התעסוקה הכללי בטווח הבינוני-ארוך, ומכאן גם השלכות על הגידול בתוצר. לכן בחנו את ההשפעה הצפויה לאורך זמן על התעסוקה והתוצר בהנחה שיופחתו התמריצים התחליפיים לעבודה ב-1,000 ש' בחודש למשק בית, או לחילופין שההכנסה נטו תעלה ב-1,000 ש' כתוצאה מהגדלה של תמריצים משלימים לעבודה.³⁶ בנוסף, בטווח הארוך (2060) נבחנה גם השפעה נוספת שנובעת מגידול בשכר הפוטנציאלי של הגברים החרדים, כתוצאה מרכישת מיומנויות בשל ההפנמה של שינוי התמריצים. בפרט, נבחן צמצום פערי השכר בין הגברים החרדים והיהודים הלא חרדים בשנת 2060 בגובה של 5% ובגובה משמעותי יותר של 20%.³⁷

תרשימים 11 ו-12 מציגים את תוספת הגברים החרדים המועסקים בגילאי 25-64 כתוצאה משינוי התמריצים שתוארו לעיל ואת ההשפעה על התוצר.³⁸ הסמן השחור התחתון מתאר את הממצאים לפי גמישות השתתפות בגובה 0.2, הסמן השחור העליון לפי גמישות של 0.29, והסמן האדום מתאר את התוצאה לפי ממוצע הגמישויות. בעמודה הימנית (האומדן לשנת 2060 גם עם צמצום פערי השכר) הסמן התחתון מתייחס לצמצום פערי שכר בגובה 5% והעליון לצמצום בגובה 20%.

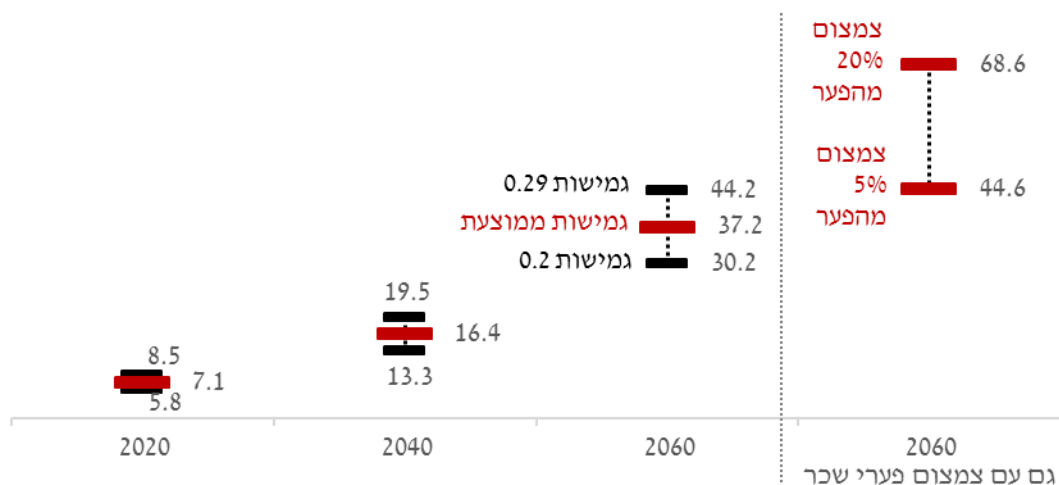
³⁴ התניית הסיוע במעונות היום לוקחת בחשבון את שיעור החרדים שמנצלים את הסבסוד ושולחים את ילדיהם למעונות היום של משרד העבודה.

³⁶ תמריצים כאלו יכולים להיות בדמות מענק עבודה אך גם באמצעות הגדלת יכולת ההשתכרות כתוצאה מהשקעה בהכשרות, או בנגישות להשכלה גבוהה.

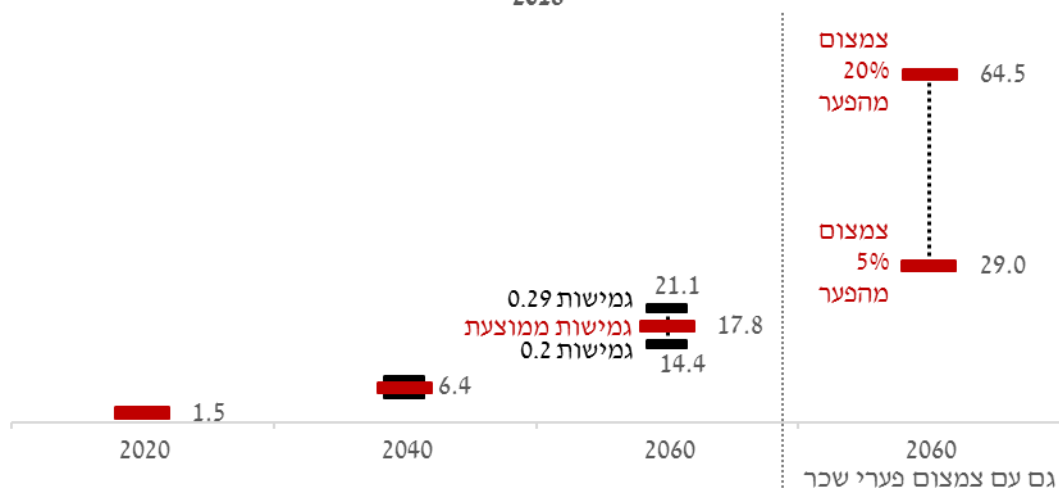
³⁷ צמצום פער השכר בסימולציה בין גבר חרדי ליהודי לא חרדי ב-5% ו-20%, משמעו ששכר החרדים ביחס לשכרם של יהודים לא חרדים עלה מ-59% בשנת 2020 ל-61% ו-66% בהתאמה בשנת 2060. המגמות הדמוגרפיות מאטות מעט את העלייה של השכר היחסי. עליית השכר הפוטנציאלי מובילה בתורה לכדאיות גבוהה יותר לצאת לעבוד.

³⁸ להרחבה על המודל בו נעשה שימוש בניתוח זה ראו [הסקירה השבועית מה-19/11/2019](#)

תרשים 11: תוספת גברים חרדים מועסקים (אלפים) לאחר שינוי התמריצים בגובה 1,000 ש"ח ביחס למצב עסקים כרגיל, גילאי 25-64

תרשים 12: השפעת גידול שיעור התעסוקה של גברים חרדים (גילאי 25-64) כתוצאה משינוי התמריצים בגובה 1,000 ש"ח על התוצר, מיליארדי ₪, מחירי 2018

שינוי התמריצים שנבחן (בגובה 1,000 ₪ לחודש למשק בית) צפוי להעלות את שיעור התעסוקה של גברים חרדים לפי השימוש בגמישות בגובה 0.29 בכ-4.7 נקודות אחוז ובמידה של צמצום פערי שכר בטווח הרחוק אף בכ-9.2 נקודות אחוז, בהנחה של צמצום פערים בשיעור של 20%.³⁹ שימוש בגמישות השמרנית יותר (0.2) מובילה לתוצאות נמוכות יותר – 3.2 ו-6.4 בהתאמה, כך שבממוצע שינוי התמריצים שנבחן צפוי להעלות את שיעור התעסוקה של גברים חרדים בכ-4 נקודות אחוז וכמעט כפול מכך במידה של צמצום פערי השכר שצוינו בטווח הרחוק.

משני התרשימים לעיל עולה שכבר בטווח הקצר צפויה להיות תרומה משמעותית יחסית לשינוי התמריצים שנבחן – תוספת של כ-8,500 מועסקים לפי גמישות 0.29. עם זאת בטווח הארוך (2060) צפויה להיות השפעה מאקרו כלכלית משמעותית יותר בשל העלייה בשיעור החרדים בגילאי העבודה - תוספת של כ-44 אלף מועסקים וגידול של כ-21 מיליארד ₪ בתוצר (0.56% אחוזי תוצר). תחת ההנחה של צמצום פערי השכר בין גברים חרדים ליהודים שאינם חרדים בטווח הארוך הממצאים משמעותיים אף יותר ותחת ההנחה של

³⁹ בחישוב ממוצע של נתוני מקורות ההכנסה וההוצאה הממוצעים והחציוניים.

צמצום פערי השכר ב-20% תוספת המועסקים צפויה להיות כמעט כפולה והתרומה לתוצר צפויה להיות גבוהה ביותר מפי שלוש.

הבחינה לעיל התמקדה בהשפעה הצפויה על התעסוקה והתוצר בהנחה שיופחתו התמריצים התחליפיים לעבודה ב-1,000 ש"ח בחודש למשק בית, או לחילופין שההכנסה נטו תעלה ב-1,000 ש"ח כתוצאה מהגדלה של תמריצים משלימים לעבודה. עם זאת, במידה ונעשית הסטה של תקציב תחליפי לעבודה בגובה של כ-1,000 ש"ח לחודש למשק בית לתקציב משלים לעבודה באותו סכום ההשפעה צפויה להיות בסדר גודל כפול. לוח 1 מתאר את ההשפעה הצפויה על התעסוקה והתוצר בטווח הארוך (2060) לפי סכומים שונים שיוקצו לתמריצים משלימים לעבודה (או לחילופין להפחתת תקציבים תחליפיים, או בשל הסטה של התקציב כפי שתואר לעיל).

לוח 1: מבחן רגישות להבדלים בהשפעת גובה התמריץ החיובי החודשי

גובה התמריץ החודשי	תוספת במספר המועסקים (אלפים)					גידול בתוצר (ב-%)				
	גמישות גמ		גמישות גמ		גמישות גמ	גמישות גמ		גמישות גמ		גמישות גמ
	ממוצעת עם צמצום של 5%	ממוצעת עם צמצום של 20%	ממוצעת עם צמצום של 5%	ממוצעת עם צמצום של 20%		ממוצעת עם צמצום של 5%	ממוצעת עם צמצום של 20%			
500 ש"ח	15.1	22.1	18.6	26.7	52.9	0.19%	0.28%	0.24%	0.54%	1.49%
1,000 ש"ח	30.2	44.2	37.2	44.6	68.6	0.38%	0.56%	0.47%	0.77%	1.71%
1,500 ש"ח	45.3	66.4	55.8	62.7	84.9	0.58%	0.84%	0.71%	1.01%	1.94%
2,000 ש"ח	60.4	88.5	74.5	80.9	101.6	0.77%	1.12%	0.95%	1.25%	2.18%

סיכום

האתגר המרכזי לשמירת (או העלאת) שיעור התעסוקה בישראל בטווח הארוך הוא הגדלת שיעור התעסוקה של גברים חרדים, זאת משום ששיעורם בגילאי העבודה העיקריים צפוי לגדול בצורה משמעותית בעשורים הקרובים. לאור זאת, אין להקל ראש במגמה הנצפית של בלימה בשיעורי התעסוקה של הגברים החרדים שחלה בשלוש השנים האחרונות, שכן במידה ומדובר בשינוי מגמה ארוך טווח שיעור התעסוקה בישראל צפוי לרדת משמעותית.

בעבודה זאת הראינו מדוע עיקר הפוטנציאל לסגירת הפערים בין האוכלוסייה החרדית לזו היהודית הלא חרדית טמון בהגדלת מיצוי התעסוקה של הגברים החרדים, קרי הגדלת שיעור התעסוקה והיקף שעות העבודה. מפתח לכך הוא שינוי התמריצים לעבודה. בפרט, יש לגבש מדיניות אשר תפחית תמריצים שליליים לעבודה ותגדיל תמריצים משלימים לעבודה כמו מענק עבודה וסיוע ברכישת הכשרות והשכלה גבוהה. שינויים אלו הם תנאי הכרחי לעמידה ביעדי התעסוקה שהציבה וועדת התעסוקה לשנת 2030 לגברים החרדים – שיעור תעסוקה בגובה 70% (עליה של כ-20 נקודות אחוז) בגילאים 25-67.

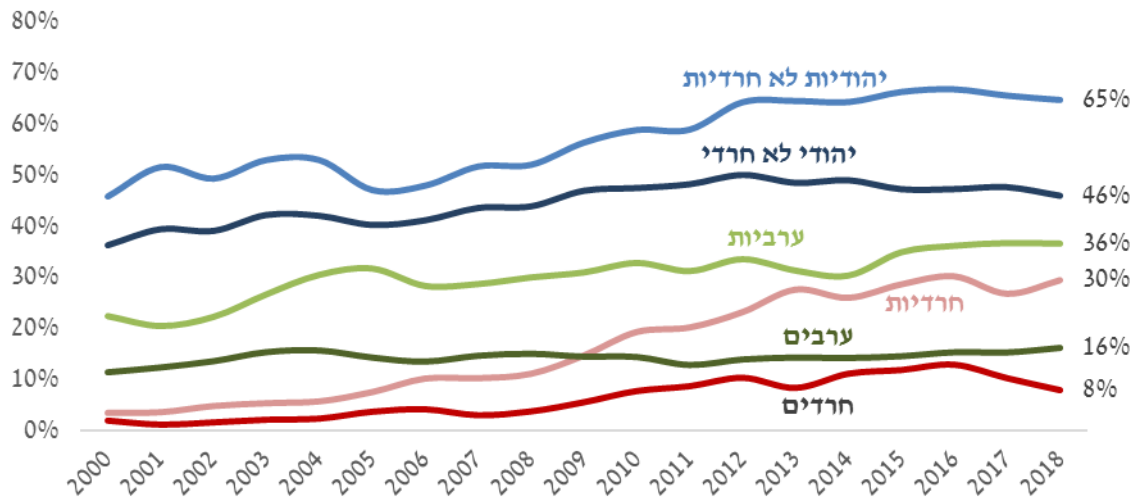
אתגר נוסף הוא שיפור המיומנויות והגדלת פוטנציאל השתכרות של הגברים החרדים. סביר לחשוב ששינוי התמריצים ליציאה לעבודה, ישפיעו גם על המוטיבציות לרכוש מיומנויות רלוונטיות לשוק העבודה, כמו שליטה בשפה האנגלית.

נספח א' - פירוט מרכיבי ההכנסות וההוצאות של משקי הבית לפי תעסוקת הגבר

משקי בית יהודים שאינם חרדים		משקי בית חרדים		
הגבר והאשה עובדים	הגבר אינו עובד והאשה עובדת	הגבר אינו אברך והוא ואשתו עובדים	הגבר אברך שאינו עובד והאשה עובדת	
הכנסות				
15,716	7,558	15,716	7,558	הכנסה מעבודה (ברוטו)
6,885	7,558	6,885	7,558	הכנסה מעבודה (ברוטו) - אשה
8,830	0	8,830	0	הכנסה מעבודה (ברוטו) - בעל
15,716	7,558	15,716	7,558	סה"כ הכנסות עצמיות (רק מעבודה)
0	0	0	850	קצבת אברך
0	0	0	0	הבטחת הכנסה לאברך
0	715	0	890	סיוע אפשרי בשכר דירה
327	327	917	917	קצבת ילדים
0	0	1,250	1,390	סבסוד מעונות יום ומשפחתונים
0	79	119	278	הנחה בארנונה
0	0	0	0	מענק עבודה
327	1,122	2,286	4,326	סה"כ מדינה
0	0	0	1,012	תוספת לקצבת אברך מהשיבה
71	159	195	436	העברה ממשקי בית אחרים
0	0	195	1,448	סה"כ קהילה
16,114	8,839	18,197	13,331	סה"כ הכנסות
הוצאות				
(1,271)	0	(1,271)	0	ביגוד + תחבורה ותקשורת
0	0	(2,728)	(2,728)	מעונות יום ומשפחתונים
(1,271)	0	(3,999)	(2,728)	סה"כ הוצאות הכרוכות ביציאה לעבודה
(875)	(574)	(875)	(528)	דמי ביטוח לאומי ובריאות
0	0	0	0	מס הכנסה
(397)	(397)	(397)	(397)	תשלום ארנונה
(1,273)	(971)	(1,273)	(925)	סה"כ מדינה
(57)	(72)	(560)	(703)	העברות למשקי בית אחרים + תשלום תרומות
(57)	(72)	(560)	(703)	סה"כ קהילה
(2,601)	(1,043)	(5,832)	(4,356)	סה"כ הוצאות
13,513	7,796	12,365	8,976	סה"כ הכנסות פחות הוצאות

נספח ב' - למרות העלייה במספר הסטודנטים החרדים לתואר ראשון, נותר שיעורם ביחס לשנתון נמוך מאוד

סטודנטים במופע ראשון ביחס לשנתון*

* ללא האוניברסיטה הפתוחה, נתוני הסטודנטים במופע ראשון מחולקים בשנתון הרלוונטי (גילאי 23 מלבד גברים חרדים - גילאי 27).

חרדים: סטודנטים אשר מוסד החינוך האחרון במשרד החינוך בו למדו היה בפיקוח חרדי, לרבות מוסדות חרדים בפיקוח ממ"ד, למעט מוסדות דתיים-לאומיים בפיקוח חרדי.
מקור: עיבוד לנתוני הלמ"ס